

RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMAN

RIKSDAGENS
JUSTITIEOMBUDSMANS
BERÄTTELSE
ÅR
2018

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

3.4

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

3.4.1

SPECIALUPPDRAGET AVSEENDE SKYDDET AV RÄTTIGHETERNA FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Finland ratificerade FN:s konvention och fakultativa protokoll om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) den 10 juni 2016. I och med ratificeringen fick justitieombudsmannen ett nytt specialuppdrag som regleras i lagen om riksdagens justitieombudsman. Riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation har hand om uppgifterna enligt artikel 33,2 i konventionen. Tillsammans bildar de Finlands nationella människorättsinstitution.

Syftet med konventionen är att främja, skydda och garantera personer med funktionsnedsättning fullständiga och jämlika mänskliga rättigheter och grundläggande friheter samt att främja respekten för människovärdet. De ledande principerna i konventionen är tillgänglighet och icke-diskriminering. Andra centrala principer i konventionen är respekt för individens självbestämmanderätt samt deltagande och delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning.

3.4.2

UPPGIFTERNA SOM NATIONELL MEKANISM

Uppgiften att främja verkställandet av konventionen och att övervaka och skydda rättigheterna är ett arbete som involverar alla vid människorättsinstitutionen, eftersom allas olika uppgifter kompletterar varandra.

Begreppet främja avser framåtriktade, aktiva insatser såsom handledning, rådgivning, utbildning och informationsspridning. Målet med övervakningen är att utreda hur bra rättigheterna för

personer med funktionsnedsättning formellt och faktiskt genomförs. Begreppet övervakning betyder att informationen om det praktiska genomförandet av skyldigheterna i konventionen sammanställs och används så att de brister som observerats i genomförandet av skyldigheterna tillrättas. Med begreppet skydd avses statens direkta och indirekta skyldighet att skydda de rättigheter som fastställts i konventionen mot eventuella kränkningar.

JUSTITIEOMBUDSMANNEN

Justitieombudsmannen skyddar, främjar och övervakar att konventionen genomförs, inom ramen för sina befogenheter. Justitieombudsmannen har i uppdrag att utöva laglighetsövervakning över den offentliga makten och att övervaka (skydda) att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Justitieombudsmannens verksamhet har med tiden utvecklats så att främjandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna fått en större roll.

I klagomålsavgöranden och under inspektioner tolkas inte enbart förfarandets laglighet, utan man strävar efter att styra myndigheten eller den övervakande instansen att tillämpa ett förfarande som i så stor utsträckning som möjligt tillgodoser de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Laglighetsövervakning och övervakning går hand i hand i justitieombudsmannens arbete. Då justitieombudsmannen inom ramen för sin laglighetsövervakning gör observationer om missförhållanden som gäller rättigheterna för personer med funktionsnedsättning utgör detta också övervakning, genom att justitieombudsmannen därmed observerar hur förpliktelserna enligt konventionen fullföljs i verkligheten.

Justitieombudsmannens laglighetsövervakning genomförs till största delen genom provning av klagomål, men missförhållanden undersöks också på eget initiativ och i form av inspektionsbesök. Förutom laglighetsövervakningen fungerar justitieombudsmannen även som det nationella besöksorgan som avses i det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr (OPCAT). Besöksorganet genomför inspektionsbesök på ställen där frihetsberövade personer befinner sig eller kan befinna sig, bl.a. bostadsenheter för personer med funktionsnedsättning och personer med minnesjukdom. För detta besöksuppdrag kan justitieombudsmannen inkalla experter som har relevant sakkunskap med tanke på det nationella besöksorganets inspektionsuppdrag.

JO har bl.a. experter inom hälso- och sjukvård till sitt förfogande. Två av experterna är läkare för utvecklingsstörda. Därtill kan man kalla in experter, som själva har en funktionsnedsättning. I november under berättelseåret utbildade man tre medlemmar i Människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning (VIOK) till utomstående experter, som kan anlitas vid tillsynsorganets inspektioner. Kommittén är en sektion under människorättsdelegationen. Året innan utbildades två personer. Efter utbildningen kan JO bjuda personerna med som experter vid OPCAT-inspektioner. Justitieombudsmannen har utökat och kommer att utöka samarbetet med personer med funktionsnedsättning och med deras intresseorganisationer också på andra sätt inom denna verksamhet.

MÄNNISKORÄTTSCENTRET

Kärnan i Människorättscentrets uppgift är att främja de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och att övervaka att de tillgodoses. Till skillnad från justitieombudsmannen behandlar Människorättscentret inte klagomål och utövar inte laglighetsövervakning. Människorättscentrets behörighet har inte begränsats till att omfatta enbart myndigheterna, så arbetet med att främja och övervaka att konventionen iakttas omfattar även enskilda aktörer.

På samma sätt som tidigare år har målet med riktlinjerna för Människorättscentrets arbete med rättigheterna för personer med funktionsnedsättning varit att undvika överlappningar med andra aktörer och att producera mervärde genom att bedriva ett planmässigt samarbete med olika myndighetsaktörer och medborgarorganisationer.

Denna verksamhetsmodell har hjälpt Människorättscentret att etablera sin ställning och att hitta sin egen roll i det omfattande nätverket av aktörer som arbetar med rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Under föregående verksamhetsperiod har man särskilt vad gäller övervakning och främjande finjusterat verksamheten så att den mera rätlinjigt tjänar de mål för Människorättscentrets uppgifter, som uppstår som en följd av lagstiftningen.

Människorättscentrets tyngdpunkt inom arbetet med funktionsnedsättning är bl.a. att främja delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning och att mera omfattande öka allmänhetens medvetenhet om dessa personers rättigheter. Möjligheter för personer med funktionsnedsättning att delta i arbetslivet och beslutsfattande som gäller dem var speciella teman som lyftes fram under verksamhetsperioden.

Människorättscentret var med och ordnade evenemanget Jämlikar i arbetslivet i Mässcentrum i Helsingfors. Under evenemanget behandlades aktuella frågor om personer med funktionsnedsättning och deras delaktighet i arbetslivet. Man ansåg att såväl attityder som brist på kunskap utgör hinder för ett jämlikt arbetsliv och att de ständiga förändringarna i arbetslivet medför extra utmaningar. För att främja att personer med funktionsnedsättning ska sysselsättas eller kunna sysselsätta sig själv lyfte man fram behovet av attitydfostran.

Under verksamhetsperioden genomförde Människorättscentret mediekampanjen Alla har rätt till måndagar. Kampanjen genomfördes i samarbete med diskrimineringsombudsmannen. Målet med kampanjen var att göra attityderna gentemot personer med funktionsnedsättning mera positiva i samhället och att öka delaktigheten för personer med funktionsnedsättning i samhället. Man delade under tre veckors tid kampanjvideor

och -material via olika kanaler på sociala medier. I samband med kampanjen lanserades Människorättscentrets direktör Sirpa Rautios och diskrimineringsombudsman Kirsi Pimiäs text i Helsingin Sanomats avdelning vieraskynä (22.10.2018) om personer med funktionsnedsättning och sysselsättning.

Den 10 december 2018 ordnade Människorättscentret tillsammans med Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE) en dag för medlemmar i de kommunala råden för personer med funktionsnedsättning i Lilla parlamentet. Under evenemanget diskuterades möjligheterna för personer med funktionsnedsättning att vara delaktiga och att påverka på kommunnivå. Nya synvinklar på diskussionen fick man genom det anförande som en representant från Sveriges myndighet för delaktighet höll om delaktighet i det svenska samhället för personer med funktionsnedsättning.

Deltagarna delade aktivt med sig av sina erfarenheter, både där man lyckats och där man stött på utmaningar, från sitt arbete inom rådet för personer med funktionsnedsättning. Deltagarna ansåg att det var viktigt att de allmänna kommentarer om delaktighet som Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning utarbetade får en stor spridning.

För att fira FN:s internationella människorättsdag och funktionsrättsdagen ordnade Människorättscentret en människorättsvecka i riksdagen. För denna vecka gjorde man bordsryttare att sätta på borden i riksdagens restauranger. Bordsryttarna hade information om jubileumsåret i samband med att det gått 70 år sedan FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, kort information om Människorättscentrets arbete med att främja människorättsfostran och om personer med funktionsnedsättning och deras rätt till tillgänglighet. Vad gäller det sistnämnda uppmuntrade Människorättscentret riksdagskandidaterna att se till att valkampanjerna är tillgängliga.

Inom övervakningen har fokus för åtgärderna under den gångna verksamhetsperioden legat på att genomföra två enkäter. Människorättscentret genomförde tillsammans med Handikappforum r.f. en webbenkät om rättigheterna för personer

med funktionsnedsättning och beredde i samarbete med justitieministeriet genomförandet av ett forskningsprojekt för att ta fram en nationell barometer för de grundläggande fri- och rättigheterna.

Man påbörjade under slutet av året arbetet med att sammanställa och tolka resultaten från webbenkäten som genomfördes tillsammans med Handikappforum. Resultaten används i den parallellrapport som Människorättscentret utarbetar för CRPD-kommittén, när den behandlar Finlands regerings periodiska rapport. Resultaten omarbetas också för att användas inom Människorättscentrets främjande arbete, särskilt för behov av utbildningsmaterial för frågor med anknytning till rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Med forskningsprojektet Barometer för grundläggande rättigheter genomförs den extra nationella enkäten för den enkät (Fundamental Rights Survey) som förverkligas av EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA). Den extra enkäten riktas mot personer med funktionsnedsättning och mot utvalda språkliga minoriteter. Med hjälp av forskningsprojektet får man jämförbar information vad gäller vissa grundläggande rättigheter om situationen för personer med funktionsnedsättning och för språkliga minoriteter i förhållande till majoritetsbefolkningen.

Människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning sammanträdde sex gånger under verksamhetsperioden. Under verksamhetsperioden utarbetade kommittén sitt eget utlåtande till den periodiska rapport Finlands regering ska lämna till CRPD-kommittén. Därtill utarbetade kommittén på begäran av Människorättscentret ett expertutlåtande med anslutning till justitiekanslerns begäran om utlåtande i ett ärende som gällde genomförande av hygieniska åtgärder i boendeservice för personer med funktionsnedsättning.

Kommittén bidrog också till människorättsdelegationens arbete, när man gjorde ett sammandrag över de problem inom de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna som är aktuella för personer med funktionsnedsättning. Kommittén kom också med en fram-

ställning till Människorättscentret och justitieombudsmannen om att ordna det årliga Kalle Könköla -symposiet.

FUNKTIONSNEDSÄTTNINGSGRUPPEN

I kansliets funktionsnedsättningsgrupp ingick tre experter från justitieombudsmannen och en expert från Människorättscentret. Funktionsnedsättningsgruppen samarbetade intensivt med människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning under 2018. De ärenden som lyftes fram vid kommitténs eller funktionsnedsättningsgruppens möten diskuterades naturligt på ett eller annat sätt eftersom två medlemmar i funktionsnedsättningsgruppen också var expertmedlemmar i människorättskommittén.

Under verksamhetsperioden inledde Människorättscentret tillsammans med justitieombudsmannen förberedelserna inför ett utbildningsprojekt med syftet att stärka självbestämmanderätten för personer med utvecklingsstörning i boendeservice. Som en del av projektet deltog Människorättscentrets experter i justitieombudsmannens inspektioner vid boendeenheter för personer med utvecklingsstörning. Syftet med att delta i inspektionerna var att reda ut hurdana erfarenheter och synsätt personal och ledning vid boendeservice har om självbestämmanderätt och personer med utvecklingsstörning.

Under slutet av året ordnade Människorättscentret möten där man behandlade frågan tillsammans med ASPA-stiftelsen, som producerar boendeservice, Kommunförbundet, Regionförvaltningsverket i Södra Finland, Valvira och Servicestiftelsen för personer med utvecklingsstörning. Under mötena diskuterades centrala problem och brister i tillgodoseendet av självbestämmanderätten och möjliga metoder för att öka kunskapen vid boendeservice.

Vid funktionsnedsättningsgruppens möten diskuterades valet av inspektionsobjekt och genomförandet av inspektioner, uppdaterades funktionsnedsättningsgruppens strategi och planerades kansliets interna teman för utbildning inom funktionsnedsättning samt innehållet i webbsi-

dorna om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning på Människorättscentrets och justitieombudsmannens webbplatser.

Som en del av att kartlägga uppgiften för den nationella mekanismen diskuterades och utvärderades omfattningen av begreppet personer med funktionsnedsättning inom förvaltningsområdet för laglighetsövervakning. Därtill planerades det gemensamma utbildningsprojektet om att stärka självbestämmanderätten för personer med utvecklingsstörning i boendeservice.

I fråga om samarbete med myndigheter har gruppen samarbetat med Valvira och regionförvaltningsverken samt med diskriminerings- och jämställdhetsnämnden. Samarbetet med regionförvaltningsverken har skett i samband med inspektioner och val av inspektionsobjekt.

Medlemmarna i funktionsnedsättningsgruppen deltog i de evenemang kring rättigheter för personer med funktionsnedsättning som riksdagens samarbetsgrupp för handikappärenden (VAMYT) ordnade. Två medlemmar i funktionsnedsättningsgruppen deltog i de möten som laggruppen för den handbok för handikapps-service som upprätthålls av Institutet för hälsa och välfärd höll. Under mötena behandlar man bl.a. den nyaste rättspraxisen som berör funktionshinderservicen och följer arbetet för att förnya lagen om service och stöd på grund av handikapp.

På initiativ av funktionsnedsättningsgruppen ordnade man vid kansliet två interna utbildningar med funktionsnedsättning som tema. Ämnen för utbildningarna var stärkande av självbestämmanderätten och användningen av begränsningsåtgärder inom specialomsorger (9.5.2018) och den aktuella situationen och tillämpningspraxis för funktionshinderservicen (26.9.2018). Vid utbildningarna föreläste två föredragande från högsta förvaltningsdomstolen. Utvecklingschefen från Kehitysvammaliitto presenterade också forskarens perspektiv på självbestämmanderätten för personer med funktionsnedsättning och Invalidförbundets jurist beskrev tillståndet för funktionshinderservicen ur organisationsjuristens perspektiv.

Funktionsnedsättningsgruppens medlemmar höll föreläsningar om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i samband med följande evenemang:

- Publiceringen av den nationella handlingsplanen för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 13.3.2018, Helsingfors
- Tadzjikistanska gäster 16.5.2018, Lilla parlamentet
- Satakunta råd för personer med funktionsnedsättnings seminarium 30.8.2019, Kankaanpää
- De nationella specialomsorgsdagarna 14.9.2018, Helsingfors
- Seminariet #kotimatikalla, seminarium som ordnades av ARA, Kehitysvammaliitto och FDUV 2.10.2018, Helsingfors
- ENNHRI CRPD Working Group – utbildningsseminarium 3.10.2018, Riga
- Anförande inför en japansk delegation 8.10.2018, Helsingfors
- Möte som hölls av Kyrkostyrelsens arbetsgrupp för frågor som gäller personer med funktionsnedsättning om kyrkans handlingsplan för funktionsnedsättning 22.10.2018, Helsingfors
- Vammaispalvelun tilanne ja toteuttaminen – vaikuta ohjaukseen ja valvontaan (Situationen för och genomförandet av Funktionshinderservice – påverka styrningen och övervakningen), en kundarena ordnad av Valvira och Regionförvaltningsverket i Södra Finland för dem som använder funktionshinderservice 23.10.2018, Träskända
- Jubileumskonferensen om 40 år av forskning inom funktionsnedsättningar 7.11.2018, Helsingfors
- Erityishuoltopiirien itsemääräämisoikeuspäivät (Specialomsorgsdistriktens dagar om självbestämmanderätt) 9.11.2018, Uleåborg
- Studiebesök av Sveriges JO 15.11.2018, Lilla parlamentet
- Kehitysvammaliittos medlemsdagar 19.11.2018, Helsingfors
- De nationella dagarna för råden för personer med funktionsnedsättning 10.12.2018, Helsingfors

INTERNATIONELLT SAMARBETE

Genom att samarbeta internationellt eftersträvar Människorättscentret i synnerhet att nå en djupare substanskompetens och identifiera god praxis. Under verksamhetsperioden deltog Människorättscentrets direktör och en expert, en föredragande från justitieombudsmannen samt ordförande för kommittén för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning i GANHRI:s årskonferens i Geneve. Ett tema på konferensen var de nationella människorättsinstitutionernas roll i främjandet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Konferensen ordnades i samarbete med CRPD-kommittén, som övervakar konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Människorättscentret deltog i partsmötet för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i New York och i den öppna diskussionsdag ("Day of General Discussion"), som ordnades innan konferensen. Under diskussionsdagen behandlade man det utkast till allmänna kommentarer till artiklarna 4(3) och 33(3), som CRPD-kommittén utarbetat. Människorättscentret har i samarbete med ENNHRI:s CRPD-arbetsgrupp och GANHRI utarbetat ett gemensamt utlåtande till utkastet till allmänna kommentarer.

Under diskussionsdagen höll Människorättscentret ett anförande om de centrala utvecklingsobjekten i utkastet ur vårt nationella perspektiv. En representant från Människorättscentret deltog under partsmötet i GANHRI:s sidoevenemang med temat uppföljning.

Under verksamhetsperioden deltog Människorättscentret i ENNHRI:s CRPD-arbetsgrupps utbildning i Riga. Tema för utbildningen var samarbete med CRPD-kommittén.

3.4.3 VERKSAMHETSMILJÖ OCH AKTUELLA LAGSTIFTNINGSPROJEKT

Konkurrensutsättningen av tjänster för personer med funktionsnedsättning har väckt mycket diskussion under berättelseåret. En fråga som disku-

terades mycket var medborgarinitiativet ”Ei myytävänä” (Inte till salu). Målet med initiativet var att ändra lagen om offentlig upphandling och koncession (139/2016) så att lagen inte tillämpas på upphandling av sådana tjänster som gäller behovet av nödvändig omsorg och stöd för personer med funktionsnedsättning och inte heller på sådana tjänster som hänför sig till behovet och som gäller boende och tjänster i det dagliga livet.

Avsikten är att slå samman lagen om service och stöd på grund av handikapp och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda till en lag om funktionshinderservice, som jämlikt berör alla personer med funktionsnedsättning. Regeringen överlämnade en proposition om detta till riksdagen den 27 september 2018. Genom lagen förverkligas principerna i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och konventionen om barnets rättigheter. I lagen tryggs specialservice för personer med funktionsnedsättning enligt personens individuella behov, om service baserad på annan lag inte är lämplig eller tillräcklig.

Personer som nödvändigt och upprepade gånger behöver hjälp och stöd på grund av ett långvarigt funktionshinder till följd av sjukdom eller funktionsnedsättning ska få funktionshinderservice. En diagnos skulle inte utgöra grund för att få service. Ansvar för att ordna funktionshinderservicen överförs från kommunerna till landskapen i samband med social- och hälsovårdsreformen. Den nya lagen avses träda i kraft den 1 januari 2021.

I statsrådets principbeslut om tryggnad av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning från 2012 fastställdes som huvudmål att inte en enda person med funktionsnedsättning ska bo på institution efter 2020. I Finland finns det uppskattningsvis cirka 40 000 personer med utvecklingsstörning. Förändringen av servicestrukturen inom vården av utvecklingsstörda från institutionsvård till assisterat boende har pågått hela 2000-talet. Ett delmål för utvecklingen av institutionsboendet för personer med utvecklingsstörning var att högst 500 personer ska bo på institution 2016. Detta mål uppnåddes emellertid inte.

Antalet personer med utvecklingsstörning som var långvarigt bosatta på institutioner för personer med utvecklingsstörning var totalt 739 i slutet av 2017, vilket var ungefär 20 % mindre än föregående år. I slutet av 2017 var cirka 8 484 personer klienter vid assisterat boende för personer med utvecklingsstörning (THL:s statistikrapport 41/2018, 14.12.2018).

Statsrådet har utfärdat en ny förordning om byggnaders tillgänglighet (241/2017). Den gäller bygglovsansökningar som görs efter den 1 januari 2018. Enligt miljöministeriet förtydligar förordningen kraven på tillgängligt byggande och minskar de kommunvisa tolkningsskillnaderna. Genom den nya förordningen specificeras många sådana mått i anslutning till tillgängligt byggande som hittills lämnat utrymme för tolkning.

EU:s funktionshinderkort (EU Disability Card) togs i bruk i Finland i juni 2018. Med EU:s funktionshinderkort kan en person med funktionsnedsättning intyga att de har en funktionsnedsättning eller behöver en assistent i Finland och de övriga EU-länderna. Funktionshinderkortet är frivilligt och kan användas t.ex. när man reser med olika fortskaffningsmedel och deltar i motions- eller kulturevenemang.

Ett nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning publicerades för första gången i Finland. Genom programmet verkställs konventionen. Handlingsprogrammet har som mål att öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning för att de ska beaktas i all verksamhet inom olika förvaltningsområden. Personer med funktionsnedsättning deltog när programmet utarbetades.

UTLÅTANDEN

JO gav två utlåtanden till utrikesministeriet. Utlåtandena gällde utkastet till Finlands första periodiska rapport gällande genomförandet av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning CRPD (1557/2018) och Europarådets konvention angående skydd av de mänskliga rättigheterna och människans värdighet med avseen-

de på tillämpningen av biologi och medicin och de därtill fogade tilläggsprotokollen samt den förklarande rapporten (2164/2018).

Ett utlåtande om specialomsorgsdistriktens ställning i samband med sote-reformen (4519/2018) gavs till social- och hälsovårdsministeriet.

Också i andra utlåtanden behandlades ärenden som hörde samman med tillgodoseendet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning t.ex. reformen av lagstiftningen om klientavgifter inom social- och hälsovården (3377/2018), lagstiftningen om kundens valfrihet inom social- och hälsovården (1501/2018) och propositionen med förslag till klient- och patientlag (3519/2018).

3.4.4 LAGLIGHETSÖVERVAKNING

Laglighetsövervakningen inom tillgodoseendet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning är riktad mot alla förvaltningsområden. Alla klagomål statistikförs i första hand enligt de myndighetsinstanser och förvaltningsområden (socialvård, socialförsäkring, hälso- och sjukvård, undervisnings- och kulturmyndigheter osv.) som avgörandena berör. En del av de laglighetsövervakningsärenden som gällde rättigheter för personer med funktionsnedsättning hörde till flera förvaltningsområden. I det här avsnittet refereras ärenden där tillgodoseendet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning är centralt, oavsett förvaltningsområde.

I JO:s årsberättelse och verksamhet har sedan 2014, då man för första gången granskade laglighetsövervakningen inom rättigheter för personer med funktionsnedsättning i ett eget avsnitt, rättigheterna för personer med funktionsnedsättning ägnats särskild uppmärksamhet.

Laglighetsövervakningen av rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i synnerhet riktats mot tillgodoseendet av den rätt till tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster som hör till vars och ens grundläggande rättigheter, jämlikhet, tillgänglighet och tillgång samt tillgodoseende av självbestämmanderätt och delaktighet i samhället.

Kommunernas funktionshindersservice är ett viktigt objekt för laglighetsövervakningen. Många klagomål gällde brister i upprättandet av serviceplaner och specialomsorgsprogram, rådgivning och handledning om tjänster, dröjsmål och felaktigheter i besluts- och handläggningsprocesser och i annan behandling av ärenden. Inspektionerna är en viktig del av laglighetsövervakningen, eftersom en person med funktionsnedsättning inte alltid själv förmår klaga.

Ärendena inom detta sakområde avgjordes av JO Petri Jääskeläinen och huvudföredragande var äldre JO-sekreterare Minna Verronen. Ärenden gällande personer med funktionsnedsättning inom socialvården föredrogs även av referendarierådet Tapio Rätty och äldre JO-sekreterare Juha-Pekka Konttinen. Vid inspektionerna av boende- och institutionsenheter för personer med funktionsnedsättning deltog också sakkunnig Mikko Joronen och notarie Sanna-Kaisa Frantti.

KLAGOMÅL OCH EGNA INITIATIV

JO avgjorde 257 klagomål och egna initiativ inom sakområdet, vilket var fler än året innan (242) och även fler än under 2016 (171). JO avgjorde sju ärenden som tagits upp på eget initiativ. Tre egna initiativ gällde tillgängligheten på vissa förhandsröstningsplatser och brister i tryggheten av valhemligheten. Till åtgärder ledde samma antal ärenden som året innan, d.v.s. 62 ärenden (28 %). Åtgärdsprocenten är betydligt högre än den genomsnittliga (18) vid JO:s kansli. I tre ärenden gavs en anmärkning och sex ärenden ledde till framställning. I 42 (41) ärenden delgav JO sin uppfattning och 12 (13) ärenden ledde till andra åtgärder.

På grund av det stora antalet fall som ledde till åtgärder är det omöjligt att i denna berättelse referera eller över huvud taget nämna alla avgöranden i klagomål som gällde personer med funktionsnedsättning.

De flesta avgörandena om personer med funktionsnedsättning, 150 (150 år 2017 och 130 år 2016) ingick som tidigare år i socialvårdens ärendegrupp. Detta beror på att kommunens uppgift är att se till att sociala tjänster såsom specialomsorger om utvecklingsstörda personer och service och stöd på

grund av funktionsnedsättning ordnas. Sammanlagt 38 (40 år 2017) ärenden gällde personlig assistans enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp, 19 (34) ärenden gällde färdtjänst och 28 (22) ärenden gällde utvecklingsstördas rättigheter.

Under berättelseåret avgjordes 27 ärenden (34 år 2017) som omfattades av socialförsäkringen och 55 ärenden som gällde hälso- och sjukvård samt sju (12) ärenden som gällde undervisning. Ärenden som gäller personer med minnessjukdom behandlas i avsnitt 4.13, som behandlar äldre personers rättigheter.

Klagomål i anknytning till tjänster enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp gällde bl.a. beslutsfattande om tjänster och klientavgifter, rådgivning och handledning om tjänster, bemötande av klaganden i kundbetjäningssituationer eller vid boendeenheter, bedömningen av klientens servicebehov, dröjsmål i behandlingen av ansökningar eller klagomål, tillämpningsanvisningar för kommunens tjänster och anordnande av service.

Folkpensionsanstaltens förfarande i fråga om anordning av tolkningstjänster och beviljande av förmåner för personer med funktionsnedsättning, såsom handikappbidrag och rehabiliteringsstöd, bedömdes. Inom hälso- och sjukvården handlade det om vården och bemötandet av rehabiliteringsklienter inom mentalvården, ersättning för hjälpmedel för medicinsk rehabilitering, anordnade av medicinsk rehabilitering och ordnande av tillräckliga hälsotjänster.

INSPEKTIONSBesøg

Vid i princip alla inspektioner av boende- och institutionsenheter för personer med funktionsnedsättning och av psykiatriska sjukhus förenas två av de specialuppgifter baserade på internationella överenskommelser (CRPD och OPCAT) som JO tilldelats. Under berättelseåret gjordes det sammanlagt 25 sådana inspektioner. Elva av inspektionerna gjordes vid boende- och institutionsenheter för personer med utvecklingsstörning och elva vid boendeenheter för äldre personer (med minnessjukdom).

Av de verksamhetsenheter som ger psykiatrisk sjukvård granskades Niuvanniemi sjukhus och dess vårdavdelning för särskilt svårbehandlade minderåriga (NEVA) samt den psykiatriska verksamheten vid samkommunen för Norra Karelen social- och hälsovårdstjänster (Siun sote).

Under inspektionerna fästs utifrån FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning särskild uppmärksamhet vid rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, som t.ex. tillgodoseende av självbestämmanderätt, användningen av begränsningsåtgärder, möjligheter till delaktighet och faktorer med anknytning till tillgång och tillgänglighet. Som det nationella besöksorgan som avses i det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr fästs därtill uppmärksamhet vid hur man kan förebygga dålig behandling av frihetsberövade personer eller kränkning av självbestämmanderätten.

Vid inspektionerna diskuterar man med boendeenhetens ledning, personalen och klienterna. Man tar del av handlingar samt granskar och inspekterar boendeenhetens allmänna utrymmen, miljön och med samtycke av klienter besöker man deras rum.

Inspektioner av boendeenheter för personer med utvecklingsstörning och personer med svår funktionsnedsättning utfördes vid såväl kommuners (Kuusaniemi grupphem, Kemijärvi) som samkommuners (samkommunen för Kolpene servicecentral) och sjukvårdsdistrikts (Norra Österbottens sjukvårdsdistrikt) egna enheter i Uleåborg och Rovaniemi. Därtill inspekterades serviceenheter som upprätthålls av privata tjänsteproducenter (t.ex. Esperi vårdhem i Träskända, Validia-huset i Fågelkärret i Esbo, Attendo servicehem Valkamahovi i Helsingfors och Pipolakoti i Karislojo) och som kommunen hade köpt tjänster av.

Vid inspektionerna av boende- och institutionsenheter för personer med utvecklingsstörning diskuterades också de nya bestämmelserna i lagen om utvecklingsstörda, som kräver att tillvägagångssätten preciseras och omvärderas. En värdig ålderdom samt självbestämmanderätt och hur man stöder och främjar rätt till delaktighet är frågor som särskilt bedömts vid inspektioner av boendeservice för äldre personer och personer som har minnessjukdom. Vid inspektionerna av

verksamhetsenheter som tillhandahåller psykiatrisk sjukhusvård granskas i synnerhet förhållandena för tvångsintagna patienter samt behandlingen av dessa patienter och tillgodoseendet av deras grundläggande fri- och rättigheter.

Iakttagelserna vid ovan nämnda inspektioner som gjorts i egenskap av nationellt besöksorgan har redogjorts i avsnitt 3.5.

INSPEKTIONSOBSERVATIONER OM TILLGÄNGLIGHET OCH FRÄMJANDE AV DELAKTIGHETEN

Hur tillgänglighet och delaktighet har främjats är genomgående teman enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som kansliet fäster uppmärksamhet vid i samband med inspektionsbesöken. I artikel 9 i konventionen finns bestämmelser om tillgänglighet och möjligheten att delta fullt ut samt om tillgång på samma villkor som andra till den fysiska miljön. Artikel 19 i konventionen handlar om delaktighet i samhället och att samhällsservice och anläggningar avsedda för allmänheten ska vara tillgängliga på lika villkor för personer med funktionsnedsättning och svara mot deras behov.

För människor med funktionshinder är en tillgänglig miljö en absolut förutsättning för ett självständigt liv och möjligheter på samma villkor. Utgångspunkten för konventionen är att man i all verksamhet genomgående ska beakta kraven på tillgänglighet eftersom dessa ofta är en förutsättning för att tillgodose andra rättigheter.

Nedan framläggs en sammanställning av enskilda problem som främst observerats i samband med inspektioner.

Enheter för barnskydd

- Ingången till byggnaderna vid skolhemmen Pohjolakoti och Vuorela var inte tillgänglig (1353* och 356/2018*).

Omsorgs- och boendeenheter för äldre

- Åbo stads Elsehemmet och Portsahemmets servicehem var tillgängliga i sina inomhuslokaler och gårdarna framför var jämna. Dörrarna till Elsehemmet öppnades elektroniskt. Fysioterapeuten vid Portsahemmet hade avlagt en utbildning i tillgänglighet och man hade gjort förbättringar i tillgängligheten i byggnaden (384* och 383/2018*).
- BJO konstaterade att badrummet i Taasia-gården utan dröjsmål ska göras tillgänglig eller alternativt ska sådana arbetssätt planeras som är säkra både för personalen och den boende (657/2018*).
- Tillgängligheten vid Attendos vårdhem Linnanharju verkade sakenlig, men inva-parkeringen på gården hade inte märkts ut med lämpliga skyltar (3367/2018*).

Boendeenheter för personer med utvecklingsstörning eller funktionsnedsättning

- Invalidförbundets Asumispalvelut Oy – Validia Boende, Validia-huset i Fågelkärrret hade en gård som var lämplig för rörelsehindrade personer. Det fanns t.ex. upphöjda planteringslådor på gården, vilket gjorde det möjligt att plantera örter och blommor också om man satt i rullstol. Byggnaden i sig var jämförelsevis tillgänglig, men fram till byggnaden ledde endast en grusgång, vilket gjorde det svårt att på egen hand röra sig med rullstol eller rollator. Justitieombudsmannen rekommenderade ett antal lösningar som främjar tillgången, som att bygga ramper (1871/2018*).

Hälsö- och sjukvård

- Vid Kajanalands centralsjukhus psykiatriska avdelning 12 vid Kajanalands samkommun för social- och hälsovård noterade inspektörerna flera trösklar. Samkommunen meddelade att man vidtar åtgärder för att förbättra tillgängligheten (727/2018*).

Förhandsröstningsställen

- På order av JO gjorde två tjänstemän från justitieombudsmannens kansli, varav den ena använde rullstol, en oanmäld inspektion vid sju förhandsröstningsställen för presidentvalet 2018 i olika kommuner (Sibbo, Träskända, Mäntsälä, Hyvinge, Vichtis, Lojo och Grankulla).
- Vid inspektionen noterades att Vichtis och Lojo förhandsröstningsställen inte hade ett hindersfritt valbås. Bakdörrens tröskel i Grankulla stadshus var så pass hög att en person i rullstol inte kom in på egen hand. Ytterdörrens vindfång i Vichtis huvudbibliotek var trångt, detta förorsakade problem för personer i rullstol.
- JO uppmärksammade de kommuner som var inspektionsobjekt samt deras centralvalnämnder om konstaterade allmänna observationer gällande information om förhandsröstningsställena, skyltarnas synlighet och bristande tillgänglighet. Skyltarnas synlighet var dålig vid samtliga förhandsröstningsställen. Skylten var ofta placerad först bredvid ytterdörren.
- JO var nöjd över att förhandsröstningsställena i Sibbo, Träskända, Mäntsälä, Hyvinge och Grankulla hade valbås som var tillgängliga för personer som använder hjälpmedel (166/2018*).
- På grundval av inspektionen beslutade JO på eget initiativ undersöka bristerna i Vichtis och Lojo i säkerställandet av valhemligheten, eftersom det vid deras förhandsröstningsställen inte fanns ett eget hindersfritt valbås. JO beslöt även utreda på eget initiativ Sibbo kommuns förfarande, eftersom det inte gjordes anteckningar om assisterad röstning i vallängden.

Enligt JO uppfyller ett löstagbart skrivunderlag som placeras i famnen inte ett viktigt krav vad gäller valhemligheten, nämligen att den röstande ska kunna fylla i sin röstsedel skyddad från andras blickar.

Hindersfritt valbås i Mäntsälä.

- JO ansåg det vara positivt att kommunerna i sina utredningar meddelat att de vidtar åtgärder för att rätta till de brister som noterats i samband med inspektionerna, som att skaffa hindersfria valbås, se till att lokalerna är tillgängliga och att utbilda valfunktionärerna (anteckningar om assisterad röstning i vallängden). JO fäste i detta sammanhang ännu uppmärksamhet vid att det skulle vara bra att förse valbåsen med förstoringsglas eller likande för röstberättigade med nedsatt syn. Ärendena föranledde inte till vidare åtgärder från JO:s sida, förutom det att JO påpekade de problem som framgick av inspektionsprotokollet i fråga om tillgänglighet och iakttagande av valhemligheten (557*, 558* och 559/2018*).

På basis av ett ärende som undersöktes i ett klagomål framkom brister i valfunktionärernas förfarande och i tillgängligheten vid förhandsröstningsstället vid Kouvola stadshus. Enligt stadens utredning kommer man i fortsättningen att förbättra röstningen för personer som använder hjälpmedel genom att förnya valbåsen så att de uppfyller kraven för tillgänglighet (586/2018).

Röstning på valdagen

På basis av ett ärende som undersöktes i ett klagomål framkom att det under valdagen var besvärligt för rörelsehindrade personer att ta sig in till ett röstningsställe i Joensuu. Personer som använde rullstol erbjöds möjligheten att rösta i sin egen bil. Enligt JO kan röstning i den egna bilen bli problematisk med tanke på tryggheten av valhemligheten. Man ska alltid i vallokalen i första hand sträva efter att så hindersfritt som möjligt ordna tillgång till ett valbås. Enligt utredningen kommer man att iordningställa bristerna i tillgängligheten vad gäller röstningsställena innan nästa val (578/2018*).

Lapplands utsökningsverk

- Lokalerna för Rovaniemi verksamhetsställe var helt tillgängliga. Induktionsslinga användes inte. Representer för utsökningsverket berättade att man vid behov t.ex. läser upp utsökningens handlingar för kunderna, om kunden själva på grund av någon sensorisk funktionsnedsättning har svårigheter med detta (977/2018).

Utbildning

Alla arbetslokaler vid Kouvolanejdens yrkesskola var inte tillgängliga, åtminstone inte den inre vägen. En del lokaler var tillgängliga via en omväg den yttre vägen. Den aktuella rutten var dock t.ex. vintertid besvärlig på grund av föret.

Alla verksamhetspunkter vid Kouvolanejdens yrkesskola (sammanlagt fyra stycken) var inte vid inspektionstillfället lämpliga för rörelsehindrade. Bristen uppstod i och med att man på yrkesläroanstaltens hemsida inte hittade uppgifter om hur verksamhetslokalerna är tillgängliga och lämpliga för personer med rörelsehinder och funktionsnedsättning.

BJO betonade att man när man bygger nya verksamhetslokaler eller renoverar gamla ska ta de lagstadgade kraven på tillgänglighet i beaktande, så att personer med funktionsnedsättning kan delta i undervisningen på lika grunder (324/2019).

Vid Kivimaa grundskolas barackskola kunde en person som använder rörelsehjälpmedel inte ta sig till den andra våningen på grund av att det saknades hiss.

Den gamla skolbyggnaden som ska rivas var inte tillgänglig.

Det fanns trappor vid huvudingången och det var besvärligt att ta sig in via omvägen och genom bakdörren på grund av ojämnt grus och den höga tröskeln vid dörren (4997/2018).

Tillgänglighet till Jokela fängelsets slutna del.

Försäkringsdomstolens kundlokaler

Möbleringen i försäkringsdomstolens kundlokaler (fastmonterade bord och stol) kunde begränsa eller hindra en rörelsehindrad person att uträtta ärenden och ta del av handlingar i försäkringsdomstolen. Försäkringsdomstolen vidtog åtgärder för att förbättra tillgängligheten (5671/2017*).

Jokela fängelse

I inspektionsprotokollet togs följande brister och utvecklingsbehov upp, främst med tanke på hur en rörelse- eller funktionshindrad fänge eller besökare tar sig fram:

- det fanns ingen parkeringsplats avsedd för rörelse- och funktionshindrade personer (skild inva-parkering försedd med skyltning),
- det hade inte någonstans i fängelsets lokaler installerats induktionsslingor för hörselskadda (t.ex. i mötesrummen) och i fängelset fanns heller ingen mobil induktionsslinga,
- i guiden på fängelsets webbplats för besökare nämndes inget om tillgängligheten i besökslokalerna eller hur personer som använder hjälpmedel (t.ex. rullstol) kan komma till fängelset på besök,

Duschstol placerad i gemensam duschrum.

- till de övervakade besöken vid det slutna fängelset var rutten tillgänglig. En lång ramp ledde till besökslokalerna, men den första delen av rampen var brant. Det fanns ett inva-wc i anslutning till besökslokalerna,
- varken det öppna eller slutna fängelsets besökslokaler för oövervakade besök var tillgängliga,
- tröskeln till inva-cellen i det öppna fängelset var för hög,
- i det öppna fängelsets gemensamma duschrum för rörelsehindrade var duschstolen placerad på ett oöndamålsenligt ställe,
- tillgången till gymmet och bastun försvårades på grund av höga trösklar i den öppna avdelningen,
- rörelsehindrade fångar hade inte möjlighet att delta i fängelsets arbetsverksamhet, eftersom lokalerna i fråga inte var tillgängliga.

Fängelset och Senatfastigheter meddelade att man vidtar åtgärder för att förbättra tillgängligheten (3183/2018*).

Pyhäselkä fängelse

BJO konstaterade att placeringen av en rörelsehindrade stred mot fängelselagen, eftersom invacellens placering på isoleringsavdelningen i praktiken innebär att en rörelsehindrad fånge alltid måste inhysas på slutan avdelning, även om fången annars kunde placeras på en öppnare avdelning. BJO bad fängelset bl.a. överväga att skaffa en mobil induktionsslinga, att placera dörrsumern lägre ner så att en person i rullstol kan nå den, att skaffa en anropningsknapp till inva-wc och annars se över att lokalerna är tillgängliga (5322/2018*).

Vid den inspektion som genomfördes vid Helsingfors fängelse gjordes flera iakttagelser om tillgängligheten i fängelsets lokaler och i omgivningen. Iakttagelserna gällde bl.a. fängelsets webbplats och information i guiderna, inva-parkeringen, besökarnas ingång, mottagningslokaler för fångar, inva-cellerna, telefonkiosken och induktionsslinga (6148/2018*).

Lokalerna vid Laukas fängelse och Sulkava fängelse var inte tillgängliga och man kunde inte placera rörelsehindrade fångar i dem (2337* och 2339/2018*).

3.4.5 AVGÖRANDE

SOCIALVÅRD

Försummelser av åtgärder som ändringarna av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda kräver

Två egna initiativ som JO avgjorde gällde brister i beslutsfattandet för begränsningsåtgärder. Brister upptäcktes vid inspektioner av enheter inom institutionsvården och boendeserviceenheter för personer med utvecklingsstörning. JO gav en anmärkning i båda avgörandena.

JO gav med tanke på framtiden Kajanalands samkommun för social- och hälsovård och servicecentret Kuusanmäki en anmärkning för lagstridigt förfarande. JO ansåg att serviceenheten i strid mot lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda och grundlagen försummat beslutsfattandet om begränsningsåtgärder, eftersom man enligt utredningen börjat fatta beslut om begränsningsåtgärder i slutet av december 2016, alltså drygt ett halvt år efter att lagen trätt i kraft. Detta trots att man redan innan denna tidpunkt använt begränsningsåtgärder som förutsätter beslut.

Samkommunen borde redan innan lagen trädde i kraft och omedelbart efter att lagen trätt i kraft ha satsat betydligt mera på att verkställa lagen och på utbildning och anvisningar om den. Å andra sidan beaktade JO att det inte funnits tillräckligt med tid för att förbereda det praktiska verkställandet av den omfattande och delvis svårtolkade lagreformen. Riksdagen godkände lagarna den 10 maj 2016 och de trädde i kraft den 10 juni 2016. JO betonade att det allmänna ska se till att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses (872/2017*).

I sitt andra avgörande på eget initiativ gav JO med tanke på framtiden stiftelsen Rinnehemmet en anmärkning om försummelse av det i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda fastställda beslutsfattandet om begränsningsåtgärder. Den reformerade lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (bl.a. beslutsförfarandet för begränsningsåtgärder) hade vid tidpunkten för inspektionen varit i kraft i över ett år redan och objekt för begränsningarna var barn med utvecklingsstörning i sårbar ställning. Detta gjorde ärendet mera klandervärt.

JO betonade att beslutsfattandet vad gäller begränsningsåtgärder enligt lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda är av särskild betydelse med tanke på rättsskyddet för det barn som är part. Enligt den besväransvisning som bifogats till beslutet kan lagenligheten hos begränsningsåtgärder föras till domstol för bedömning. I sista hand bedömer domstolen om den enskilda begränsningsåtgärden kan betraktas som lagenlig. JO ansåg att det var positivt att stiftelsen Rinne-

hemmet i sin utredning meddelat att man vidtar åtgärder för att rätta till missförhållandena och utveckla sin verksamhet (6942/2017*).

Klander på grund av dröjsmål i beslutsfattande och utarbetande av serviceplan

I klagomål som gällde funktionshinderservice eller specialomsorg om personer med utvecklingsstörning handlade det ofta om brister i beslutsfattandet eller dröjsmål i behandlingen av ärenden. Beslut gällande tjänster och stödverksamhet enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp ska tas utan obefogat dröjsmål och senast tre månader efter att personen med funktionsnedsättning eller hans eller hennes företrädare ansökt om service eller stöd.

Enligt ställföreträdande BJO är det fråga om en huvudsaklig bestämmelse gällande den maximala behandlingstiden som inte kan tolkas som en sådan behandlingstid för ansökan som skulle ge myndigheten möjlighet att senarelägga sitt beslutsfattande till slutet av tidsfristen utan saklig orsak för att utreda ärendet.

Ställföreträdande BJO ansåg att samkommunen för social- och hälsovårdstjänster förfarit i strid mot lagen angående lagen om service och stöd på grund av handikapp när man behandlat den klagandes ansökan. Behandlingstiden överskred den i lagen om service och stöd på grund av handikapp skilt fastställda behandlingstiden på tre månader och inga i lagen avsedda särskilda skäl framlades.

Ställföreträdande BJO betonade att det krav på att ett ärende behandlas utan dröjsmål gäller alla olika skeden i behandlingen av ärendet. Detta innebär i praktiken att myndigheten ska ordna sin verksamhet så att behandlingen av ansökan genomförs utan dröjsmål i alla skeden av behandlingen. I de ärenden som avses i lagen om service och stöd på grund av handikapp betonas detta, eftersom det för behandlingen av dessa fastställts en särskild maximal behandlingstid, vilket utgör ett undantag från det allmänna kravet på behandling utan dröjsmål, som fastställs i grundlagen och förvaltningslagen (5619/2017*).

I det andra avgörandet ansåg JO att samkommunen borde ha fattat ett skriftligt överklagbart beslut när den klagande uttryckligen begärt att den klagandes ansökan om stöd för närståendevård behandlas. Samkommunen ansåg att en ny bedömning av servicebehovet var en förutsättning för att ansökan ska behandlas och hade därför inte behandlat ansökan. I samma avgörande ansåg JO att behandlingen av den klagandes tidigare ansökan om stöd för närståendevård stred mot socialvårdslagen och förvaltningslagen, när behandlingen av ärendet hade räckt nästan sju månader vid socialväsendet (31/2018).

JO ansåg att grundtrygghetsnämndens förfarande inte uppfyllde de i lagen uppställda kraven på behandling av ett ärende utan dröjsmål, när behandlingen och utredningen av den klagandes ärende som gällde den lagstadgade ersättningen av kostnaderna för personlig assistent, i sin helhet hade räckt över tio månader. JO betonade att socialväsendet har ansvar för de lagstadgade uppgifter som hör till väsendet bl.a. så att det ska finnas tillräckligt med personal och socialarbetare som behandlar ärenden inom socialvården oberoende av semestertider och personalombyten (4423/2017).

JO ansåg att samkommunen för basservice hade försummat att utarbeta en lagenlig vårdplan för klagandes pojke. JO fäste samkommunens uppmärksamhet vid att man borde ha utarbetat en mera omfattande serviceplan, där man beaktat lagen om service och stöd på grund av handikapp, socialvårdslagen och kraven på serviceplan i lagen om klienthandlingar inom socialvården. Därtill ansåg JO att beslutsfattandet vid samkommunen fördröjts i strid mot lagen om service och stöd på grund av handikapp (5733/2017).

Sättet att ordna resor med färdtjänst får inte inskränka rättigheterna för en person med svår funktionsnedsättning

Ställföreträdande BJO fäste Björneborg stads socialväsendes uppmärksamhet vid att kommunen ska se till att en persons subjektiva rätt till färd-

tjänst genomförs i praktiken. Om den som utnyttjar tjänsterna själv är tvungen att betala för tjänsten och kommunen sedan betalar (ersätter) de kostnader som uppstått, ska kommunen i alla situationer säkerställa de individuella möjligheterna att använda tjänsterna (t.ex. genom att bevilja reseförskott).

Ställföreträdande BJO ansåg att stadens allmänna sätt att ordna färdtjänsten inte var lyckat, eller att det tog klientens rättigheter i beaktande eller främjade dem. Ställföreträdande BJO konstaterade att det sätt man valt att ordna tjänsterna hindrade eller åtminstone i vissa situationer inskränkte att rättigheterna för personer med svår funktionsnedsättning tillgodoses (1478/2018*).

Förfarande när färdtjänst ställs in

Enligt JO gjorde inte lagstiftningen om klientavgifter och inte heller någon annan lagstiftning det möjligt att enligt Jyväskyläns anvisningar för färdtjänst uppbära avgifter från kunder inom färdtjänsten, om kunden avbokat sin beställning för sent. Anvisningarna om färdtjänst var till denna del lagstridiga. Enligt utredningen från Jyväskylä socialtjänster kommer man att slopa den lagstridiga anvisningen från anvisningarna för färdtjänsten, som ska uppdateras 2018.

Enligt JO ska det vara möjligt för kunden att föra ett ärende som gäller förlust/returnering av en resa med färdtjänst till socialväsendet för prövning i en situation där man inte avbokat eller avbokat mindre än trettio minuter innan den beställda resan skulle påbörjats och orsaken inte beror på kunden (t.ex. kundens hälsotillstånd eller annat grundat, överraskande skäl). Enligt JO tryggar denna praxis rättskyddet för klienter när färdtjänst ställs in (5661/2017*).

Kriterier för att bevilja följeslagarkort

I de elva kommunerna i Åbonejden, bl.a. i Åbo och Lundo, finns ett följeslagarkort avsett för specialgrupper. Syftet med kortet är att främja möjligheterna för personer med funktionsnedsättning och

långtidssjuka att jämlikt ta del av motion och kultur. Kortet berättigade till fritt inträde för en följeslagare till de idrottsplatser och kulturtjänster som kommunen har fastställt.

JO betonade att även om det inte var fråga om en lagstadgad förmån och att kriterierna för att bevilja förmånen inte uttryckligen fastställs i lag, ska man vid fastställande av kriterierna för beviljande av följeslagarkortet och i behandlingen av sökande sträva efter att förfara på ett så jämlikt och rättvist sätt som möjligt.

Man fick senare in uppgifter om att de elva kommunerna i Åboregionen sedermera förenhetligat de allmänna anvisningarna och grunderna för att bevilja följeslagarkortet (2/2018*).

Upplysning om att klientavgiften höjts och innehållet i klientavgiften

JO fäste grundtrygghetsnämndens uppmärksamhet vid att man i god tid ska informera om ändringar i klientavgifter. JO ansåg att kommunen inte i tillräckligt god tid och enligt god förvaltning gett ut information innan de nya klientavgifterna trädde i kraft. Myndigheten åläggs en större informerings- och utredningsskyldighet om en ändring i dess praxis påverkar eller kommer att påverka en socialvårdsklients förmåner eller rättigheter.

Genom att informera om ändringar i god tid ges också socialvårdsklienten möjlighet att begära ett överklagbart beslut åt sig själv om klientavgiften eller vid behov ansöka om att en avgift enligt klientavgiftslagen ska sänkas eller efterskänkas hos socialväsendet.

JO fäste grundtrygghetsnämndens uppmärksamhet vid att man i laglighetsövervakningspraxisen ansett att då klientavgifter fastställs ska man alltid ta reda på de verkliga utgifter som ligger till grund för dem. En klient kan inte åläggas att betala för förnödenheter och utrustning som klienten *de facto* inte använder. Klienten ska om han eller hon så vill även ha möjlighet att på egen bekostnad skaffa tjänster, förnödenheter och utrustning.

JO ansåg det klarlagt att den avgift för uppehälle som fastställts för klienten och användningen och åtgången av förnödenheter och utrust-

ning som täcktes av den, inte bedömts enligt det individuella behovet utgående från klienten. I sista hand avgör domstolen riktigheten hos grunden och beloppet för den klientavgift som ålagts den klagande (5974/2017*).

Personlig assistans

JO fäste socialväsendes uppmärksamhet vid att kommunen ska fatta ett överklagbart beslut om en ansökan om hur personlig assistans ordnas. Det kan i livssituationen för en person med svår funktionsnedsättning finnas särskilda skäl som hindrar personen från att vara arbetsgivare. I sådana fall ska kommunen välja något annat sätt att ordna ärendet, som tar de önskemål och de behov som personen med svår funktionsnedsättning har i beaktande.

Om en person med svår funktionsnedsättning inte vill eller ens med hjälp av de anvisningar och den hjälp som kommunen ger förmår fungera som arbetsgivare, ska kommunen erbjuda andra alternativ för att ordna ärendet. När kommunen "tvingade" en person med svår funktionsnedsättning att välja arbetsgivarmodellen var detta inte ett lagenligt tillvägagångssätt (2107/2017*).

JO fäste verksamhetsområdet för välfärdstjänster i Uleåborgs uppmärksamhet vid att man åtminstone delvis kan undvika avbrott i personlig assistanstjänster t.ex. genom att komma överens om hur vikarier ska ordnas eller genom att på förhand fundera på vilket sätt och med vilka tjänster man kan svara på akuta behov av tjänsterna. Också i den serviceplan som ska göras i samförstånd med klienten och å andra sidan i uppdragsavtalet om tjänsteproduceringen mellan tjänstearrangören och tjänsteproducenten kan man bestämma detaljerna för tjänsten och förbereda sig inför undantagssituationer.

JO betonade att om den personliga assistansen uteblir (vid överraskande avbrott i tjänsten) ska man omedelbart meddela socialvårdsklienten om detta (3270/2017).

Bedömning av barnets behov av specialomsorger

JO ansåg att funktionshindersservicen vid Vanda stad handlat i strid med lagen, eftersom man på grund av bristfällig handledning vid funktionshindersservicen inte bedömt ett barns behov av specialomsorger. Enligt utredningen hade man diskuterat med de klagande om specialomsorgsprogrammet och man hade berättat för dem om riktlinjerna för funktionshindersservicen i Vanda, enligt vilka man behöver en fastställd diagnos om utvecklingsstörning för specialomsorgsprogrammet. Enligt utredningen hade de klagande inte lämnat in en skriftlig ansökan och därför hade man inte heller gett de klagande ett skriftligt beslut i ärendet.

JO ansåg att funktionshindersservicen vid Vanda stad förfarit i strid mot förvaltningslagen, grundlagen och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården, eftersom man inte gett de klagande anvisningar om att göra ett skriftligt initiativ om specialomsorger. På grund av det som hänt blev ärendet som gällde specialomsorgsprogrammet för deras barn inte behandlat på tillbörligt sätt och barnets rätt till specialomsorger hade på grund av det skedda inte bedömts och de klagande hade i ärendet inte kunnat utnyttja sin rätt att söka ändring, som tryggas i grundlagen.

JO betonade att en klient inom socialvården har rätt att i en betjäningssituation få adekvat rådgivning och att socialvårdens personal ska redogöra för klienten om dennes rättigheter och skyldigheter. Myndigheten är skyldig att se till att klienten får tydlig information om sina rättigheter. Riktlinjer som funktionshindersservicen på förhand dragit upp får inte vara en orsak till att förfara annorlunda. Klienten ska trots de riktlinjer man uppgav få information om alla sina rättigheter, som rättigheten att få ett överklagbart beslut om initiativ om specialomsorger.

Enligt JO:s uppfattning motsvarar inte riktlinjerna inom funktionshindersservicen (att utarbetandet av ett specialomsorgsprogram förutsätter en utvecklingsstörningsdiagnos) rättspraxis. I rättspraxisen har man ansett att lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda inte

förutsätter att en utvecklingsstörningsdiagnos förutsätts för att en person ska få specialomsorger (7276/2017*).

Dröjsmål i ordnade av vårdhjälp för ett barn med utvecklingsstörning

JO gav funktionshindersservicen vid Esbo stad en anmärkning för framtiden om försummelsen att ordna tjänster som beviljats ett barn med utvecklingsstörning samt lagstridigt dröjsmål i att svara på kontaktförfrågningar.

Den kortvariga institutionsvård som den klagandes barn beviljats på basis av socialvårdslagen verkställdes inte enligt tjänsteinnehavarens beslut. I praktiken hade barnet inte fått den tjänst som barnet beviljats under ungefär ett års tid, på grund av att funktionshindersservicen i staden inte kunnat ordna en ny vårdare eller tjänsteproducent.

JO ansåg att funktionshindersservicen vid Esbo stad allvarligt hade försummat att enligt tjänsteinnehavarens beslut ordna vårdhjälpstjänst för barnet. Förfarandet blev mera klandervärt på grund av att tjänsten borde ha ordnats för ett barn med utvecklingsstörning i utsatt ställning som behövde särskilt stöd. Därtill hade det trots försök räckt en orimligt lång tid att producera den beviljade tjänsten och att hitta en ny tjänsteproducent. Detta hade hänt trots att den klagande hade meddelat funktionshindersservicen att barnets utmanande uppförande och hjälpbehovet ökat efter att skolan börjat hösten 2016.

JO ansåg också att man i ärendet agerat i strid mot förvaltningslagen, när man inte utan obefogat dröjsmål svarat på den klagandes kontaktförfrågan. Det att man inte inom utsatt tid svarat på kontaktförfrågningarna har för sin del lett till ovan redogjorda dröjsmål och försummelse att ordna vårdhjälpstjänst åt den klagandes barn (3483/2017*).

Ordande av boendeservice för person med utvecklingsstörning

JO ansåg att Kides stad och Siun sote handlat i strid mot lagen, eftersom behandlingen av ärendet efter högsta förvaltningsdomstolens (HFD)

beslut räckt en oskäligt lång tid. JO betonade att en socialvårdsklient har rätt att lita på att myndigheten på eget initiativ ser till att domstolars beslut verkställs. Det hade efter att HFD gett sitt avgörande räckt nästan tio månader i helhet i socialvårdssendet att reda ut och fatta beslut i ärendet. Enligt utredningen hade tiden gått till att reda ut behovet av boendeservice och till att ordna höranden. En omorganisering hade också lett till dröjsmål i behandlingen av ärendet.

I bedömningen av hur klandervärt förfarandet var tog JO hänsyn till att vid ordnandet av de i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda avsedda nödvändiga tjänsterna kan man förutsätta att man behandlar ärendet snabbt och fäster särskild uppmärksamhet vid att ett domstolsbeslut verkställs utan dröjsmål. Ju viktigare avgörandet är för den berörda partens dagliga liv, desto snabbare ska man försöka behandla ärendet.

I detta fall betonades kravet på snabbhet ytterligare av att den totala behandlingstiden för ärendet redan innan HFD:s beslut blivit väldigt lång. Enligt JO borde ovan nämnda faktorer tagits i beaktande när man fattade beslut om ordnade av boende och i verkställandet av HFD:s beslut (2944/2017*).

Utevistelse, placering och rättsskyddet för ett barn som får vård oberoende av sin vilja

JO ansåg att det var viktigt att man också då man undersöker förutsättningarna för specialomsorger oberoende av en persons vilja tryggar att klienten har möjlighet att regelbundet vistas utomhus, om klientens hälsotillstånd tillåter detta. JO fäste samkommunens uppmärksamhet vid att klienten som huvudregel ska ha möjlighet, också under en undersökningsperiod, till regelbunden daglig utomhusvistelse.

JO ansåg att det är viktigt att utgå från att minderåriga sköts vid en enhet där personen har möjlighet till sällskap av personer i egen ålder. JO uttryckte sin uppfattning om att barn under 18 år i regel inte får placeras vid en enhet för vuxna, såvida inte barnets bästa i undantagsfall kräver det. Den orsak som nämndes i utredningen (den fysiska storleken hos klienter över 16 år och utmanin-

gar i fråga om beteendet) var inte en lämplig grund för att placera barnet i en grupp för vuxna eftersom barn vanligen ska skötas tillsammans med andra barn i samma utvecklingsskede.

JO ansåg att samkommunens servicechef hade förfarit på ett sätt som strider mot lagen om utvecklingsstörda eftersom chefen inte på lämpligt sätt till klaganden hade skickat det beslut om begränsningsåtgärder som fattats gällande klagandens minderåriga barn (rörelsefrihet under övervakning). JO betonade att tiden för sökande av ändring inte inleds innan den som har rätt att överklaga delgetts beslutet jämte besvärshänvisningar. På grund av detta och förverkligandet av rättsskyddet ska beslutet alltid delges alla parter, fast det har gått en tid sedan beslutet fattats och man inte har delgett beslutet på det sätt som lagen förutsätter (2036/2017*).

Upplysning om utfrågning innan offentlig upphandling

JO ansåg att Kajana sote borde ha upplyst dem som utnyttjar tjänsten och deras anhöriga om den utfrågning som ordnades, så att utfrågningen innan upphandlingsförfarandet för producent av boendeservice för personer med utvecklingsstörning skulle ha genomförts bättre än det nu gjordes. För de anhöriga och medlemmarna i Kainuun kehitysvammaisten tukipiiri hade ett diskussionstillfälle ordnats, så att ordförande för Tukipiiri hade fungerat som kontaktperson och förmedlat information. Klienterna hade inte kallats till diskussionen.

Enlig JO var det viktigt att beslutsfattarna i kommunen lyssnar på serviceanvändarna och de anhörigas diskussion redan innan upphandlingsförfarandet påbörjas. JO betonade att det är viktigt att i ett tidigt skede upplysa serviceanvändarna om hur konkurrensutsättningen påverkar deras ställning. Att tillräckligt och i tid ge ut information och föra dialog förebygger ovisshet och eventuellt missnöje som den kommande konkurrensutsättningen kan medföra. Myndigheten är ansvarig för att dess informationsskyldighet tillgodoses och myndigheten kan inte överföra sitt ansvar att informera på en annan aktör.

JO betonade att i individuella och återkommande långvariga tjänster är det särskilt viktigt att ta serviceanvändarnas särskilda behov i beaktande och att höra dem, med tanke på den stora betydelsen av tjänstens kvalitet och kontinuitet. Därför ska man fästa uppmärksamhet vid klientens ställning redan innan upphandlingsförfarandet inleds och under hela upphandlingsförfarandet (4238/2017*).

TOLKNINGSTJÄNST FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Skyldigheten att ordna tolkningstjänster för personer med hörselskada, syn- och hörselskada samt talskada överfördes från kommunerna till FPA den 1 september 2010. FPA kan ordna tolkningstjänsten endera genom att själv producera tjänsten eller genom att skaffa den från andra tjänsteproducenter. Verksamheten som förmedlingscentral för tolkningstjänster omvandlades till FPA:s egen verksamhet den 1 januari 2014.

Målet med tolkningstjänsten för personer med funktionsnedsättning är att främja lika behandling av personer med funktionsnedsättning som behöver tolkningstjänsten i förhållande till personer utan funktionsnedsättning så att personer med funktionsnedsättning har möjlighet till delaktighet och informationsförmedling samt växelverkan med andra människor.

En person med funktionsnedsättning som med stöd av någon annan lag får tillräckligt och för sig lämplig tolkning har inte rätt till tolkningstjänst för personer med funktionsnedsättning. Sådana lagar är bl.a. lagen om grundläggande utbildning och patientlagen.

Konkurrensutsättning av tolkningstjänst

JO betonade att en konkurrensutsatt tjänst ska uppfylla kundens behov. Lagen om tolkningstjänst för handikappade personer förutsätter att klientens individuella behov beaktas både vid konkurrensutsättningen och när en enskild tolkningstjänst ordnas (RP 220/2009 rd). Därtill betonade JO att om FPA i de utfrågningar som anstalten ordnar får kännedom om att det projekt som ska genom-

föras har tydliga negativa följder för tjänsterna för den enskilda kunden eller en kundgrupp, ska FPA ta detta i beaktande och skilt höra den aktuella kunden eller kundgruppen.

Enligt JO var det viktigt att man vid upphandling av tjänster fäster särskild uppmärksamhet vid att trygga kontinuiteten för tjänster för personer i särskilt sårbar ställning. De som anlitar tolkningstjänst kan ha sådana särskilda behov som anknyter till rättigheter som FPA inte kan förbigå genom att hänvisa till bestämmelserna i lagen om offentlig upphandling och koncession.

Också lagen om offentlig upphandling och koncession förutsätter att vid upphandling av social- och hälsovårdstjänster som gäller långvariga vård- och klientförhållanden ska den upphandlande enheten bestämma kontraktens längd och de andra kontraktsvillkoren så att kontrakten inte har oskäliga eller oändamålsenliga följder för tjänsteanvändarna.

Eftersom det enligt FPA inte var möjligt att ta olika användargrupperns särskilda behov i beaktande i konkurrensutsättningen, ansåg JO det vara viktigt att FPA utifrån lagen om offentlig upphandling och koncession prövar möjligheten till direktupphandling i enskilda fall (6638/2017*).

Behandlingstiden för ansökan om tolkningstjänst i samband med utlandsresa

JO betonade att en behandling av ansökan utan dröjsmål under alla skeden i behandlingen för sin del tillgodoser kundens grundlagstryggade rätt till möjligheten att söka ändring, om beslutet enligt kunden förutsätter detta. JO ansåg i detta fall att behandlingen av den klagandes ansökan inte fördröjts på ett lagstridigt sätt. JO fäste dock FPA:s uppmärksamhet vid att en behandling utan dröjsmål gäller alla skeden av behandlingen. Därför borde man utan dröjsmål begära tilläggsutredningar.

JO bad FPA att före den 31 december 2018 meddela om man fastställt en behandlingstid för väntande ansökningsärenden som gällde tolkningstjänst (7268/2017).

FPA meddelade att man som mål för behandlingstiden för ansökningsärenden som gäller tolkningstjänster fastställt 21 dagar.

HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Enligt artikel 25 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har personer med funktionsnedsättning rätt att åtnjuta bästa möjliga hälsa utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Konventionsstaterna ska erbjuda personer med funktionsnedsättning samma utbud, kvalitet och standard avseende hälso- och sjukvård som erbjuds andra personer.

Fattande av DNR-beslut för en person med utvecklingsstörning

Med tanke på framtiden gav BJO den behandlande läkaren en anmärkning på grund av läkarens felaktiga förfarande och bad ledande läkare vid Valkeakoski sjukhus att uppmana sina underordnade yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvård att fästa uppmärksamhet vid att göra upp nödvändiga och tillräckligt omfattande anteckningar i patientjournalen och vid vikten av att följa bestämmelserna om upprättande av patientjournaler. I detta fall som gällde patientens och anhörigas rätt till information kritiserade BJO den behandlande läkarens förfarande, när denne fattade ett DNR-beslut om en 61-årig patient med medelsvår utvecklingsstörning och CP-skada samt andra grundsjukdomar.

BJO instämde med Valviras och Valviras permanenta sakkunniga inom utvecklingsstörning i deras motiverade uppfattningar om felaktigheterna i den behandlande läkarens förfarande. Enligt Valviras sakkunniga hörde patientens sänkta funktionsförmåga tätt samman med dennes funktionsnedsättning och hur funktionsnedsättningen tar sig uttryck. Patientens grundsjukdomar och det aktuella hälsotillståndet var inte sådana att det på grund av dem fanns skäl att fatta ett DNR-beslut eller begränsa tillgången till intensivvård. De innebar att patientens försattes i en olikvärdig ställning på grund av sin funktionsnedsättning.

Det verkade dessutom som att man innan DNR-beslutet fattades inte tillräckligt utrett patientens funktionsförmåga. Enligt Valvira har en person med funktionsnedsättning vid hjärtstille-

stånd rätt till återupplivning och nödvändig intensivvård enligt samma vårdriktlinjer som den övriga befolkningen, funktionsnedsättningen i sig får inte vara en orsak till att man avstår från återupplivning eller intensivvård.

Enligt Valvira borde den behandlande läkaren ha antecknat de medicinska motiveringarna till att läkaren begränsade återupplivningen och tillgången till intensivvård för en patient som drabbats av akut andnöd, alltså bedömde att dessa skulle leda till större olägenheter än till nytta, i patientjournalen. Den behandlande läkaren borde därtill i den dagliga bedömningen av patientens funktionsförmåga ha gjort prognostisering och differentialdiagnostik mellan den funktionsförmåga som berodde på grundsjukdomarna och den funktionsförmåga som var typisk för graden av patientens funktionsnedsättning (1129/2017).

Funktionshindrad persons människovärde kränktes på den psykiatriska avdelningen på sjukhuset

BJO ansåg att behandlingen var både förödmjukande och förnedrande, då en person som på grund av sin CP-skada har nedsatt rörlighet måste äta i isoleringsrummet på den psykiatriska avdelningen sittande på en tunn madrass på golvet från för denna olämpliga tallrikar och med olämpliga bestick. Detta är inte en människovärdig behandling och inte hälso- och sjukvård av hög kvalitet. Den klagande hade blöja under isoleringen som pågick över ett dygn. På grund av de bristfälliga anteckningarna i patientjournalen kunde inte BJO bli övertygad om att den klagandes rätt till människovärdig behandling och god hälso- och sjukvård uppfylldes i detta avseende.

BJO ansåg att behandlingen av patienten under rumsisoleringen var en kränkning av människovärdet. BJO framställde därför att välfärdssamkommunen gottgör den klagande för de genomlidna kränkningarna av de grundläggande och mänskliga rättigheterna. BJO gav en anmärkning till Päijänne-Tavastlands välfärdssamkommun för lagstridiga förfaranden och försummelser

vid behandlingen av en person med CP-skada (3287/2017*).

Välfärdssamkommunen meddelade att den förbinder sig att enligt diskrimineringslagen betala den klagande en gottgörelse på 4 500 euro.

Tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster

Enligt BJO tillgodosågs inte den klagandes i grundlagen tryggade rätt till tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster, eftersom den klagande trots begäran inte hösten 2014 fick tid för en planerad kontroll vid HUS Ryggmargsskadepoliklinik för den livslånga vården och uppföljningen (life time care). I stället fick den klagande, liksom andra patienter med ryggmargsskador som köade, under början av 2017 ett brev, där man berättade att remissen gått ut och bad patienten att skaffa en ny remiss för att bedöma det aktuella hälsotillståndet och hur brådskande vårdbehovet är.

Enligt BJO var brevet vilseledande. Den patient med ryggmargsskada som fått brevet kunde helt motiverat ha fått den felaktiga uppfattningen att denne inte längre får den livslånga vården och uppföljningen vid Ryggmargsskadepolikliniken. Enligt BJO har HUS varit och är skyldigt att ordna sin verksamhet så att den till sin innebörd och omfattning är sådan att HUS kan sköta sina i lag bestämda skyldigheter att för sin del ansvara för det riksomfattande ordnandet av den sektorsövergripande livslånga vården och uppföljningen (life time care) ryggmargsskadepatienter (1974/2017).

INTRESSEBEVAKNING

Sänkning av huvudmannens dispositionsmedel

JO fäste den allmänna intressebevakares uppmärksamhet vid att denne borde ha strävat efter att tillsammans med dem som ansvarar för huvudmannens (en person med utvecklingsstörning) vård närmare reda ut om det skett betydande förändringar i huvudmannens omständigheter eller behov, innan intressebevakaren fattade beslut om att sänka dispositionsmedlen. JO ansåg att utgångs-

punkten var och att det motsvarade den stödmoddell för beslutsfattande, som fastställs i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, att man vid bedömningen av dispositionsbeloppet hör huvudmannen innan beslut fattas i ärendet.

JO betonade 1) betydelsen av personliga möten mellan intressebevakaren och huvudmannen, 2) att intressebevakaren också utifrån sina egna iakttagelser ska bedöma huvudmannens fattningsförmåga och 3) att tröskeln för att höra huvudmannen i ärenden som är viktiga för honom eller henne ska vara låg, även om medicinskt eller annat material som intressebevakaren har tillgång till ifrågasätter huvudmannens fattningsförmåga (91/2017*).

Att tillgodose en psykiatrisk patients rättsskydd

JO ansåg det befogat att sjukhuset vidtagit åtgärder för att skaffa en intressebevakare, men beslutet från förmyndarmyndigheten dröjde. Enligt utredningen var det oklart om patienten vid ett psykiatriskt sjukhus hade önskat söka ändring i de beslut, med vilka patienten förordnats vård oberoende av sin egen vilja. JO:s uppfattning var att det dock skulle ha varit motiverat att sjukhuset vidtagit mera aktiva åtgärder för att trygga patientens möjligheter att överklaga beslut under den tid då patienten ännu inte förordnats en intressebevakare.

Sjukhuset hade kunnat be en anhörig att bistå patienten när en eventuell överklagan ska göras. I rättspraxisen har man också godkänt en överklagan som en anhörig gjort å patientens vägnar, om parten inte själv förmår bevaka sina intressen (s.k. tjänst utan uppdrag eller *negotiorum gestio*) (3158/2017).

UTBILDNING

Likabehandling vid måltider för studerande

JO kritiserade yrkeshögskolans förfarande i ett ärende som gällde rimlig anpassning av ordnandet av måltider som en studerandes hälsotillstånd eventuellt förutsatte. Det finns inga skilda bestämmelser i lagen om studerandenas rätt till måltider eller om längden på matpauserna.

Enligt vad den klagande berättade förutsatte den klagandes hälsotillstånd möjligheter att inta måltider på ett speciellt sätt. Enligt JO:s uppfattning kan det handla om en sådan funktionsnedsättning eller skada som avses i diskrimineringslagen och FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. På basis av denna skada eller funktionsnedsättning kan det finnas skäl att i ärendet bedöma genomförandet av skäliga anpassningar.

Utgående från diskrimineringslagen kunde åtgärden anses som "nödvändig" om den klagande utan anpassning *de facto* inte hade samma möjligheter till måltider på motsvarande sätt som de övriga studerande. Det avgörande i ärendet var således hur den klagande med tanke på dennes omständigheter kunde tryggas en tillräcklig möjlighet till måltider under undervisningsdagarna, så att den klagande inte på grund av detta tvingas lämna sina studier eller avstå från dem, vilket den klagande berättade sig varit tvungen att göra. Av det material som fanns till hands framgick inte om yrkeshögskolan prövat ärendet uttryckligen från denna utgångspunkt och om man hade, vad denna prövning lett till.

JO framställde att yrkeshögskolan prövar ärendet och strävar efter att i samarbete med den klagande komma fram till en sådan lösning gällande måltiderna, som skulle göra det möjligt för den klagande att delta i studierna och att studierna framskrider på ett sätt som individuellt tar den klagandes hälsotillstånd i beaktande (6270/2017*).

Yrkeshögskolan meddelade att man efter att den klagande återgått till sina studier genomfört de rimliga anpassningar som den klagandes hälsotillstånd förutsatte.